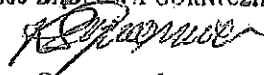

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA

Dotyczy:
Konservacji fragmentu elewacji budynku Uniwersytetu Śląskiego
w Sosnowcu
Ul. Żytnia 10

PRACOWNIA KONSERWACJI
ELEMENTÓW ARCHITEKTURY I RZEźBY
"PIERMA" - Ryszard Szymonowicz
Uprawnienia konserwatorskie 110/95
ul. Janowska 1
41-300 DABEŁWA GÓRNICZA

Opracował:
Ryszard Szymonowicz

SPIS TREŚCI:

1. KARTA TYTUŁOWA.
 - A. IDENTYFIKACJA OBIEKTU.
 - B. DANE DOTYCZĄCE KONSERWACJI.
 - C. DANE DOTYCZĄCE DOKUMENTACJI.

2. OPIS INWENTARYZACYJNY.
 - A. PRZED KONSERWACJĄ.

3. HISTORIA OBIEKTU.

4. OPIS WARUNKÓW PRZECHOWYWANIA.

5. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.

6. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH.
 - A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.
 - B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE.

1. KARTA TYTUŁOWA.

A. IDENTYFIKACJA OBIEKTU.

- Fragment elewacji budynku Uniwersytetu Śląskiego
- Autor – nieznany.
- Rozpoczęcie budowy w 1934r., ukończono po zakończeniu II wojny światowej
- Rodzaj obiektu – elewacja z piaskowca wraz z płaskorzeźbami ze sztucznego kamienia
- Miejsce przechowywania - Sosnowiec, ul. Żytnia 10
- Właściciel obiektu – Uniwersytet Śląski

B. DANE DOTYCZĄCE KONSERWACJI.

- Inwestor – Uniwersytet Śląski

C. DANE DOTYCZĄCE DOKUMENTACJI.

- Opisowa – 14
- Fotograficzna – 13

2. OPIS INWENTARYZACYJNY.

A. PRZED KONSERWACJĄ.

Przedmiotem prac konserwatorskich będzie fragment elewacji budynku biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu przy ulicy Żytniej 10. W 2020 roku przeprowadzono remont budynku zamalowując fragmenty okładzin elewacji z piaskowca do wysokości 2,55m oraz płaskorzeźby ze sztucznego kamienia ozdabiające podcienie. Prace mają obejmować przywrócenie okładzin z piaskowca wraz z płaskorzeźbami do stanu sprzed malowania oraz poddania ich konserwacji.

Ściana tzw. gierunkowa obłożona okładziną z piaskowca liczy 22 mb. Podcień długości 19,40 mb., podzielona 6 słupami, na których umieszczono od frontu płaskorzeźby wykonane ze

sztucznego kamienia w stylu socrealizmu. Płaskorzeźby pod warstwą farby z widocznymi ubytkami. W celu uniknięcia pomyłki zostały nazwane wg tego co przedstawiają, od lewej strony: Święto pracy, Wiosna, Górnik, Macierzyństwo, Uczeń, Żniwa. Strop podcienia z płyt piaskowca - trzy rzędy płyt pomalowane na szary kolor. Cokoły i murki pod płaskorzeźbami zostały obłożone styropianem i pomalowane. Po rozebraniu okładzin styropianowych i stwierdzeniu tzw. kondycji piaskowca należy zdecydować o dalszym postępowaniu. Na stropie widoczne założone nie fachowo kity z kleju na siatce przygotowane do malowania. Należy je zdjąć i uzupełnić nowymi gotowymi kitami z firmy Remmers.

3. HISTORIA OBIEKTU.

A. NA PODSTAWIE MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH I BIBLIOGRAFII ORAZ NA PODSTAWIE BADAŃ OBIEKTU.

Pierwszy projekt nosił nazwę „Domu Społecznego Pracy”. W sierpniu 1934r. rozpoczęto pierwsze prace budowlane. Do września 1939r. wybudowano tylko leżącą na tyłach salę gimnastyczną i wysoki trzypiętrowy budynek, które w okresie II Rzeczypospolitej były już użytkowane, a w czasach okupacji niemieckiej były zajęte przez sosnowiecką centralę Gestapo i Kripo. Dalsze losy budowlane były przez Niemców kontynuowane także w okresie wojny, ale dotyczyły głównie Sali widowiskowo-kinowej. Po zakończeniu II wojny światowej budynek był w stanie surowym i to wówczas otrzymał charakterystyczną socrealistyczną szatę architektoniczną oraz nazwę Domu Kultury „Górnik”. Obecnie funkcjonuje tam Uniwersytet Śląski wraz z biblioteką.

4. OPIS WARUNKÓW PRZECHOWYWANIA OBIEKTU PRZED KONSERWACJĄ.

Obiekt od momentu powstania nie był poddawany zabiegom konserwatorskim. Przemalowano jedynie fragment okładzin z piaskowca oraz płaskorzeźby z podcieni nie poddając je konserwacji, widoczne ubytki w płaskorzeźbach pod warstwą farby oraz spękania i uszkodzenia okładzin z piaskowca.

5. ZACHOWANIE I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.

Kamień - jeden z podstawowych i najstarszych materiałów mineralnych był chętnie stosowany w budownictwie i rzeźbie ze względu na trwałość, odporność i wytrzymałość oraz walory plastyczno-dekoracyjne. W świadomości człowieka panuje przekonanie o trwałości kamienia, niezniszczalności obiektów wykonanych z tego tworzywa. Muratorzy i artyści tworzący w kamieniu chcieli nadać swemu nazwisku byt jak najdłużej trwały. "Ars longa-vita brevis" to zapewne refleksja powstała wobec kamiennego dzieła. Praktyka tymczasem wykazuje coś wręcz przeciwnego. Większość kamieni użytych na zewnątrz wytrzymuje tylko kilkadziesiąt lat bez reparacji. Trwałość surowca obliczamy w naszej świadomości na miarę pokoleń, co jest istotnym, choć zrozumiałym błędem, gdyż podstawą takiej oceny powinna być rzeczywista wytrzymałość kamienia. Wypracowane dziś metody, technologie konserwatorskie i stosowane współcześnie preparaty pozwalają na zahamowanie procesów niszczenia kamieni.

Czynniki niszczące, ze względu na sposób działania, można podzielić na trzy grupy, a mianowicie: czynniki fizykochemiczne, biologiczne i mechaniczne. Kamienie ulegają więc zniszczeniu pod wpływem współdziałania wielu czynników, takich jak: woda i rozpuszczone w niej sole, zanieczyszczone powietrze oraz skutek zaatakowania przez bakterie, grzyby lub porosty. Zniszczenia mogą występować zarówno w wewnętrznej strukturze kamienia, jak i na jego powierzchni. Zmiany strukturalne polegają na przemieszczeniu się lepiszcza kamienia pod wpływem wody oraz jego przemianach chemicznych. Natomiast na powierzchni występuje najczęściej szkodliwa czarna patyna, zaplamienia i wykwit solne, spęcherzenia, łuszczenie i pudrowanie się, a także odkształcenia, deformacje i ubytki.

Działanie wody pod różnymi postaciami powoduje rozpuszczenie, pęcznienie i wymywanie składników skałotwórczych. Najbardziej podatne na działanie wody są piaskowce o lepiszczu ilastym i wapiennym. Na skutek procesów chemicznych w nasyconych wodą porowatych kamieniach lepiszcze z warstw wewnętrznych przemieszcza się ku powierzchni, tworząc na niej nawarstwienie uszczelniające.

Zniszczenia kamieni mogą powstawać również wskutek stosowania niefachowych i niewłaściwych zabiegów konserwatorskich, powodujących szczególnie uszczelnienie ich powierzchni. Poważne niszczące działanie powoduje malowanie kamieni farbami olejnymi lub stosowanie szczelnych zapraw, np. cementowych, do łączenia i spoinowania kamieni. Poszczególne przyczyny zniszczeń rzadko występują samodzielnie, często łączą się w złożone kompilacje dezintegracji kamienia i są trudne do jednoznacznego wykreowania.

Do powstania drobnych pęknięć przyczyniły się między innymi znaczne różnice temperatur. Materiały budowlane jakimi jest sztuczny kamień w wyniku tych procesów ulegają ciągłym ruchom termicznym, w wyniku czego kurczą się i rozszerzają. Zjawiska te w poważnym stopniu zakłócają współczynnik rozszerzalności materiałów użytych do budowy murów tworząc w ich wnętrzach silne naprężenia. Ciągłość tych procesów doprowadziła do powstania rys, mikropęknięć, które osłabiają spoiwość struktury. Zanieczyszczenie środowiska, zwłaszcza w 2 połowie XX w. musiało w znaczny sposób przyspieszyć degradację obiektu. Zakłady przemysłowe, ogrzewanie węglowe, spaliny samochodowe emitują różnego rodzaju gazy, które w połączeniu z wodą opadową tworzą „kwaśnię deszcze”. Związki te, choć w małym stężeniu, ale przy długotrwałym działaniu, z biegiem czasu ukazują swoją niszczycielską moc. Kwaśnię deszcze powodują przemianę chemiczną w wierzchnich warstwach kamienia, z nagromadzonymi zabrudzeniami tworzą warstewkę patyny, przyczyniają się do rozpuszczania spoiwa materiałów budowlanych. Wody opadowe przefiltrowały wypłukując z kamienia spoiwa wiążące. Tak osłabiony kamień chłonie wodę na znaczną głębokość. Najgroźniejsze zniszczenia powstają w czasie zimy. Woda zamarza w mikropęknięciach. Zjawisku temu towarzyszy znaczna zmiana objętości i wielkie naprężenia. W efekcie następuje groźne rozszczelnienie w miejscu drobnych nawet pęknięć. Sztuczny kamień ulega szybkiej i gwałtownej erozji. Woda z gruntu transportuje w głąb.

6. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH.

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.

Generalnym założeniem konserwatorskim będzie wykonanie konserwacji zachowawczej, w wyniku której utrzymany zostanie wygląd estetyczny obiektu przy zachowaniu maksymalnej ilości wartościowej substancji zabytkowej.

Obiekt nie był poddawany zabiegom konserwatorskim od jego powstania, stan zachowania wymaga podjęcia doraźnych działań o charakterze techniczno – estetycznym, wobec stanu posuniętej destrukcji.

Przyjęto program zakładający podjęcie skutecznych działań konserwatorskich, powstrzymujących procesy destrukcyjne i przywracający im utracone walory artystyczne.

Założono indywidualne podejście w każdym z elementów co do zakresu ingerencji w materię zabytkową, rekonstrukcję oraz refusz.

Deterioracja trwająca od powstania obiektu wpłynęła negatywnie na czytelność poszczególnych detali architektonicznych, dodatkowe zaplamienia powodują całkowite rozbicie formy rzeźbiarskiej.

Z powyższym założono, iż uzupełni się i zrekonstruuje wszystkie ubytki w formie rzeźbiarskiej. Brakujące fragmenty w zabytkach kamiennych uzupełnia się dwiema metodami: taszlowania (fleki, wstawki) lub kitowania (plombowania).

Taszlowanie polega na wycięciu odpowiedniego geometrycznego gniazda w kamieniu i w to miejsce na odpowiednim kleju wstawia się fragment kamienia danego rodzaju, właściwie opracowanego i podrzeźbionego. Kity lub masy sztucznego kamienia uzyskuje się z kruszywa otrzymanego przez zmielenie kamienia o podobnej strukturze, frakcji i zabarwieniu, spojonego odpowiednim lepiszczem (klejem-spoiwem). Rodzaj lepiszcza do kitowania należy dobrać w zależności od rodzaju kamienia, jego wytrzymałości mechanicznej oraz warunków, w których zabytek się znajduje. Dobierając spoiwo do kitów, trzeba mieć na uwadze łatwość ich usunięcia, gdy zajdzie taka konieczność (tzw. odwracalność zabiegu, nawet sposobami mechanicznymi).

Metoda kitowania sztucznym kamieniem w znacznym stopniu wyparła dotychczasowe wstawianie taszli kamiennych. Było ono dość kłopotliwe, gdyż wymagało wykucia odpowiedniego „gniazda” w celu zamontowania wstawki powiększającej rozmiary zniszczenia autentycznej substancji zabytkowej. Jednak większe fragmenty i rekonstrukcje powinny być w dalszym ciągu uzupełnione wstawkami kamiennymi.

Do kitowania ubytków stosuje się spoiwa w dość szerokim zakresie. Do najczęściej używanych należy cement portlandzki. Przyczyną częstej negatywnej oceny zapraw z udziałem cementu było przede wszystkim nieumiejętne ich stosowanie oraz występowanie w złych gatunkach cementu soli rozpuszczalnych w wodzie. Główną wadą takich kitów było stosowanie zapraw mało porowatych. Odpowiednie składniki i ich właściwe proporcje gwarantują, że zaprawy z domieszką cementu są pełnowartościowym materiałem do wypełniania szczelin, dziur i rekonstrukcji ubytków. Również coraz częściej powraca się do stosowania „tradycyjnych” kitów, opartych na dobrym gaszonym wapnie.

Obecnie na dużą skalę stosuje się do kitowania kamieni fabryczne masy sztucznego kamienia, które po odpowiedniej obróbce technicznej posiadają znaczne podobieństwo strukturalne i kolorystyczne do kamieni oryginalnych. Należy jednak pamiętać, że powyższe masy fabryczne jako zaprawy naprawcze przeznaczone są głównie do prac remontowych

i tylko świadomy swojego zadania konserwator może dokonać prawidłowego wyboru z przeznaczeniem do konkretnej realizacji konserwatorskiej w zabytku.

Należy oczyścić fragmenty piaskowca wraz z płaskorzeźbami z zabrudzeń powierzchniowych oraz usunąć wtórne warstwy malarskie. Powstałe ubytki należy uzupełnić, scalić kolorystycznie. Elewacja nie zmieniła się od czasów wzniesienia budynku. Naczelną dyrektywą konserwatorską winno być osiągnięcie w wyniku remontu konserwatorskiego stanu estetycznego zbliżonego do pierwotnego. Zadania realizacyjne wynikające z niniejszego programu ograniczą się głównie do konserwacji technicznej poszerzonej zabiegami natury estetycznej. Przyjęto zastosowanie tradycyjnych materiałów konfekcjonowanych przez firmy specjalizujące się w produktach do konserwacji zabytków, ze względu na łatwiejszą kontrolę nad jakością wykonania prac konserwatorskich.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE.

Niniejszy program prac konserwatorskich przygotowano w części na przykładzie materiałów konserwatorskich firmy Remmers.

Wstępne próby czyszczenia przemalowanych warstw malarskich wykonano na preparacie Fassadenreiniger Paste, ASUR firmy Remmers. Wykonano ok. 14 próbek, jednak nie wszędzie przyniósł on oczekiwany efekt (należy zakładać ten preparat kilka razy). Preparat należy zakładać powierzchniowo poprzez pędzlowanie. Działanie chemiczne preparatów można wspomagać myjką ciśnieniową oraz miękkimi szczoteczkami. Dopuszcza się również zastosowanie metody strumieniowo-ściérnej jako metody uzupełniającej do czyszczenia trudno usuwalnych chemicznie zabrudzeń. Próby pod ciśnieniem z drobnym ścierniwem garnet (nie niszczy lica). Pojawia się natomiast problem złego stanu płycin. Lepiszcze jest tak wypłukane, że rozsypują się w palcach. Po zdjęciu farby pojawi się problem z sypiącym się piaskowcem, który należy utwardzić (ewentualna wymiana bardzo skorodowanych płycin jeżeli koszt utwardzenia i efekt końcowy nie będzie zadawalający i przekroczy koszt wymiany na nowe okładziny). Przy dużym zwietrzeniu utwardzenie wykonujemy preparatem KSS-100 firmy Remmers i w tym samym dniu (po odparowaniu rozpuszczalnika) preparatem KSS 300. Po całkowitym wyschnięciu (ok. miesiąca) wykonanie hydrofobizacji Fuconsil SL (do nasycenia), proces ten należy powtórzyć po ok. 12 miesiącach. Zdjęcie nałożonych nie

fachowo tynków metodą mechaniczną i uzupełnienie ewentualnych braków nowymi kitami firmy Remmers zbliżonego kolorystycznie i fakturowo do oryginału.

Płaskorzeźby wykonane ze sztucznego kamienia na bazie białego cementu portlandzkiego narażone są na niekorzystne warunki atmosferyczne. Wymagają one czyszczenia kontrolowanego, odlew ze sztucznego kamienia nie jest jednolity strukturalnie i pojawiają się miejsca o słabym lepiście. Podobnie jak okładziny z piaskowca płaskorzeźby wymagają utwardzenia i hydrofobizacji oraz scalenia kolorystycznego.

Cokoły obłożone styropianem, prawdopodobnie pod styropianem znajdują się okładziny z piaskowca. Możliwe będzie potwierdzenie istnienia okładzin po usunięciu styropianu.

Po doczyszczeniu okładzin należy zwrócić uwagę czy płyty nie są porośnięte mchem i czy nie pojawiają się wykwity solne. Przy wystąpieniu tych problemów konieczne będzie użycie środków grzybobójczych a przy występowaniu wykwitów soli zastosować metodę migracji soli do rozszerzonego środowiska.

PROGRAM PRAC.

1. Badania stratygraficzne oraz wykonanie dokumentacji fotograficznej w trzech etapach: przed, w czasie i po konserwacji.
2. Usunięcie szarej farby mechanicznie lub chemicznie. (ASUR żel firmy Remmers).
3. Usunięcie założonych tynków na stropie podcienia.
4. Wstępne wzmocnienie osłabionych elementów KSS 100 i KSS 300 firmy Remmers w zależności od chłonności materiału.
5. Uzupełnienie spękań i ubytków w kamieniu (Restauriermortel RM PRO- Remmers).
6. Zdjęcie styropianowych okładzin z cokołów.
7. Uzupełnienie brakujących okładzin oraz ewentualna wymiana bardzo zniszczonych okładzin z cokołów.
8. Odsalanie.
9. Scalenie kolorystyczne – farby laserunkowe firmy Remmers.
10. Impregnacja hydrofobowa. (powtórzenie za rok hydrofobizacji).

PRACOWNIA KONSERWACJI
ELEMENTÓW ARCHITEKTURY I RZEŹBY
"FIBERMIA" - Ryszard Szymonowicz
Uprawnienia konserwatorskie 110 / 03
ul. Żwirki i Giegi 1
41-500 Częstochowa, Czarna

WYMIAROWANIE

Ściana z gierunkiem: dł. 22m, wysokość 2,55m = 56,1m²

Strop podcienia: dł. 19,40m, szerokość 2,40m = 46,56m²

Filary z płaskorzeźbami: dł. 1,51m, szer. 0,84m, wysokość 2,44m = 30m²

Murki wewnętrzne za filarami: dł. 9,52m, wysokość 0,43m = 4,09m²

Murki zewnętrzne między cokołami: dł. 5,89m, wys. 1m, szerokość 0,51m = 8,8m²

Ściana z prawej strony: szerokość 4,77m, wys. 1,82m = 8,7m²

Płyciny boczne: 2,3m x 0,7m x 2 szt. = 3,22m²

Cokoły: 2,7m² x 6 szt = 16,2m²

PRACOWNIA KONSERWACJI
ELEMENTÓW ARCHITEKTURY I RZEZBY
"FIRMIA" Ryszard Szymonowicz
Uprawnienia konserwatorskie 110/05
ul. Tarnowska 1

441